

a kiadót, hogy lemondott a szedésről, és inkább a gépiratot reprodukálta). „Pointilista” elbeszéléstechnikája, egyéni, az élőbeszédet leképező helyesírása és Freudtól ihletett asszociációs szójátékai („etym”-jei) komoly kihívást jelentenek az olvasónak, a fordítónak még inkább – Arno Schmidt esetében így még érthetőbb a magyar recepció hiánya; a biedermeier Stifter – éppen Pesten kiadott – műveinek legjavát azonban már vagy másfél évszázada aktuális volna a magyar szövegg kultúra részévé tenni.

Arno Schmidt sűrű epével megírt dialógusa minden igazságtalanságával együtt is

pontosan mutat rá a stifteri életmű kényes pontjaira – s ha másra nem, legalább továbbgondolásra serkent. 2005. október 22-én, Stifter 200. születésnapjának előestéjén párhuzamosan hangzott el eredetiben és magyarul egy belbudapesti dzsesszkocsmakét szintjén – a hazai megemlékezések sora ezzel, amennyire figyelemmel kísérek, ki is merült. Aki hallotta már előadni az említett felolvasás két magyar hangját, Dióssi Gábort és Márton Lászlót, a nyomtatott szöveg alá is odahallhatja kettejük gazdag regiszterét, a szenvedélytől átítatott iróniát.

Adamik Lajos

Arno Schmidt

A SZELÍD ANTIEMBER

Egyszáz év „Nyárutó”

Adamik Lajos fordítása

Hangok:

A.: határozott & erőteljes; sőt goromba.

B.: gyors & éles.

- A. 1857. szeptember 12-én, déli 12 órakor leíratott az utolsó szó; a „*Linzer Zeitung*” már három nappal később ezt a jegyzetet hozta...
- B. (*újságíró-fürgén közbevégyva*) A cs. és kir. udvari tanácsos, Adalbert Stifter úr ezekben a napokban fejezte be egy új háromkötetes regényt NYÁRUTÓ címmel, és már nyomdába is adta a kéziratot. – (*Halkabbá válva*) A mű, amelynek a legnagyobb érdeklődéssel nézünk elébe...
- A. (*hangosan, normálisan, közben*) Átfogó könyv végeztetett be: ezer oldal bibliapapír – az tíz goethei WERTHER! 1 egész 4 tized millió betű! Hozzá, ami több: korregény, Stifter 1805 és 1868 közötti jelenéből merítve. Mert bár a közkedvelt követeléseknek, hogy mi minden „legyen” az író, ádáz ellensége vagyok...
- B. (*leereszkedően közbevégyva*) ...„német” legyen; meg „bider” legyen; államfenntartó & szűzies; újeszjamborvígésbátor, ripszropszészész meg ahogy mind a sok szócsinnum cseng: ó, jaj!
- A. (*folytatva*) Egyvalamit azonban egyszer minden írónak el kéne végeznie: *ránk hagy-*

ni a kor képét, amelyben élt! – Hisz ha egy korszak állapotaira és gondolkodásmódjaira vagyok kíváncsi, semmiképp sem a történészek mérőasztallapjait használom – azokról legfőljebb pontos neveket & dátumokat gyűjthetek –, hanem, 1770-hez, mondjuk, a WERTHER-t veszem kézbe; a nagyobb ANTON REISER-t; felőlem Nettelbeck rabszolga-kereskedőt is, valamint még egy tucat további kortársat – egy tucat két-csúcsú szegmensből, mint ismeretes, egy glóbusz teljes golyóvilága kiragasztható –: és akkor képből vagyok!

- B. Nem is szólva arról, hogy egy anyagihiányos írónak csupán saját ízvér jelenkorába kell belemarkolnia: a vadászrepülőök égi ékezeeteinek élményét nem vehette el előlem Goethe: a jelenkor örökké új és eredeti! –
- A. (*eltűnődve*) Egyezer oldal, 1805-től 1868-ig, tehát? – Jó sok papír! – (*Jelentőségteljesen*) Mi minden lesz *abban* benne...

Gong. Harsány fanfárlökétként a MARSEILLAISE ütemei, „Aux armes, Citoyens!”; hangosan és hosszan kitarva

1805. október 23-án megszületik Adalbert Stifter?: Mindannyiunk Anyja, az 1789-es Nagy Francia Forradalom ekkor még a XIV. év 1. brumaire-jét írja! – Stifter egész életét, lángnyelv-sövényként, a háborúk és forradalmak viharjelei veszik körül!

- B. Legelső pillanatait Austerlitz napja ragyogja be! / Jena & Auerstädt. / Aspern & Wagram. / A moszkvai tűzvész és a berezinai átkelés...
- A. (*komoran*)
Hallák, ím, ketten a bús regét:
hogy Franciaország odaveszett.
Legyőzték, leverték nagy seregét.
És a császár? – A császár???: Foglyul esett!!
- B. (*fodrászos-fürgén közbecsacsogva*) „A kard ezen igen örvendezék!” (*Értelmetlenül fölnevet*) Hihihih.
- A. Wartburg-ünnep. / „Szent Szövetség”, tout comme chez nous. /: A görögök felkelése és Missolunghi...
- B. (*eksztatikusán*) Hol vagyok? Ó, tudom! / Ím, a Pelopszi hon, / ím a rokon vizek / mosta rokon sziget.
- A. (*folytatva a FAUST-idézetet*) Béke az álmatok? /: Lesse az álmatag! / Jelszavam: viadal! / Ríme a diadal!
- B. (*diadalmasan*) Kit véstől fojtva szült / e föld s veszélybe küld, / szabad mind és vitéz, / vérét pazallni kész – / Az olthatatlan tűzű / szent érzelem / és mind, ki küzdve hű, / győzzön velem!*
- A. (*keserűen folytatva*) 1830: forradalom! – Vajh’ Franciaországra szorítkozik? – Mégiscsak...
- B. (*siet hozzátenni*) Akorjelei; akorjelei; akorjelei.
- A. Mert közelg az európai nagyesztendő, 1848!
- B. És különösen Ausztriában: ahogy ott diákok & munkások építik; és elfoglalják – és tartják a barikádokat! Hallani-é a recsegést a Duna menti monarchia egy paraszthajszálnyival túl mesterségesen összetákolt gerendázatában?

* Kálnoky László fordítása.

Zene, halkan, hangosabban, újra halkabban: a MAGYAR INDULÓ Hector Berlioz FAUST ELKÁRHÓZÁSÁ-ból

- A. Magyarország végre – és nem utoljára – újra fölkel: ezúttal, amit egyesek talán furcsállhatnak, a „Szabad Nyugat” ellen!: Kossuth & Görgey; Vác & Komárom; Pest-Buda & Arad!
- B. De Poroszország csak segít? – / És ha Poroszország nem – akkor Oroszország anyácska kéznél van, hogy a szabadság mindennemű rezdülését földbe döngölje: Nyugat és Kelet egyként ellenünk van – jaj szegény fejünknek!
- A. A kormányzati mézárások legförtelmesebbikét Ausztria állította ki: Haynaunak hívták I. Hesseni Vilmos választófejedelem fattyát, a copfosat; s méltó fia volt ő egy ilyen apának, Haynau tábornok, a koronaországok hentese és mézárása, aki *magyar nőket megvesszőztetett...*
- B. (*gúnyosan*) ...és akinek ezért aztán a londoni Barclay & Perkins serfőzde bátor munkásai, midőn a véremler 1850 szeptemberében meg merte látogatni őket, letépték a váll-lapjait, őt magát elcsépeltek, és levágták a szakállát – Vetter Michel potatató iszonyatára meg az érintett kaszt bős üvöltözésére.
- A. Ó, azok a bécsi utcaharcok! – De még egyszer sikerül a szabadság minden rezdülését földbe döngölni: „Lelőtték, mint Robert Blumot”, a hasonlat talán még ma is közszájon forog.

Ebbe az utolsó szakaszba röviden bevágni a RADETKY-INDULÓ-t

Tovább: következik a „Krími háború”!

- B. (*kapkodva-zöngétlenül*) Half a league? – (*Zöngétlenül-megerősítve*) Half a league. Half a league. – (*Szünet; aztán parancsnokian*) Onward!! – (*Szomorúan*) All in the valley of death rode the sixhundred.
- A. És még ha csak a nevek is; Balaklava és Malakoff; és legyen a poet laureate úr még oly deklamátori és udvaridálnok-szerű: legalább a neveket megemlíti!
- B. Aztán pedig Olmütz: azaz: előjáték az ordasian nagyabáló Poroszországgal való óhatatlan összeütközéshez. / Jönnek az összetűzések Dániával...
- A. (*leverten a Storm-sorokat*) Diadalt ülnek; / végigvonulnak a városon; / temetni vélik Schleswig-Holsteint...
- B. Következik Magenta & Solferino, az olasz háború. Nem is szólva Benito Juarezról; vagy az északi és déli államok közötti szecessziós háborúról...
- A. (*elhárítólag közbevégyva*) Az messze van.
- B. De „Perugia pápai vérfürdője” tán csak közelebb van; közelebb „Königrätz” is, nemde?!
- A. (*hencegően*) „Innen & mától a világtörténelem új korszaka veszi kezdetét; ti pedig elmondhatjátok: ott voltak!”
- B. (*bizonytalan-gyanakvóan*) Stiffer is; ott; volt?? –

Gong; amely fokozatosan a SZÉP KÉK DUNA andalító dallamába megy át

(*Előzékenyen*) Vagy egyenesen belpolitikai kommentátor volt netán? –

- A. Akkor viszont – éppen Ausztria vonatkozásában – bőven lett volna mondani- és ír-nivalója: ott voltak például az ipari munkások...

- B. (*fogcsikorgatva közbevágvá*) Németország!: Szőjük már néked a szemfedőt! Áttokkal lesz az teleszött! Szövünk: szövünk!!
- A. Egy Gerhart Hauptmann-nak még ötven évvel később is a legforróvérűbben indította meg a lelkét. Vagy a „gyermekmunka” szörnyű gondja, amelyet az egykorú Charles Dickens ostorozott.
- B. (*fölbuzdulva*) És nem volt Stifter tanfelügyelő?: Akkor mi mindenről tudósíthatott! – Nem volt az akkori Ausztriában küllhoni egyetemek látogatása pénzbüntetés terhe mellett tilos? Először 1819-től öt évre; aztán suttyomban bizonytalan időre meghosszabbították a tilalmat.
- A. (*készségesen*) Kétségkívül gúnyolódni fog rajta: bőségesen értesülni fogunk arról, hogy a népiskolai tanítók anyagi és szellemi helyzete sehol nem volt szomorúbb, mint Ausztriában: „Az előírt tankönyvben óráról órára oldalra & sorra menően rögzítették az oktatást!” Ráadásul az egész oktatásügy az egyház felügyeletét nyögte!
- B. Hallani fogunk, vélhetőleg, a szerencsétlen idegenajkú, „díszviseletben” meggyötört újoncraól – igaz; Stifter soha nem volt katona. Szatirikusan fogunk hallani a hivatalnokságról; a hitegetés, halogatás, szívélyes alig tevés cs. és. k. rendszeréről – minden hivatalnoknak kívánatos volna hivatásának némiképp ironikus felfogása. A vallási kérdés alighanem kisebb szerepet fog játszani; a „nemzeti” viszont újfent!: hiszen Stifter Ausztriája, ez a „félkarú óriás”, vagy fél tucat más ajkú népből állt...
- A. (*figyelmeztetőleg*) Ó, jaj – e téren vannak kételyeim! Gondolok itt például Grillparzerre; aki a cseh függetlenségi mozgalmakról csak annyit tudott...
- B. (*szárazan; udvaritanácsos-gőgösen*) „Palatzky professzor úr immáron megtébolyult!”
- A. (*kérdőleg*) És, kérem szépen: miért?
- B. (*dacosan*) „Egy komolynak szánt dolgozatban azt a követelést támasztja a kormánynak, hogy az egyes koronaországoknak saját belügy-, oktatási és így tovább minisztériumokat adjon!”
- A. (*tárgyilagosan*) Pedig mi sem lehetett helyénvalóbb! – Mindenesetre Grillparzer éleselmjúségét bizonyítja, hogy Bohémának ötven évvel később „CSR” volt a neve. (*Kéretik pontosan ejteni: csé, essz, err*)
- B. Vagy Hebbel is?: Ő vajon hogyan kísér, a drámaíró és költő eszközeivel, ily mód megrázó belső ellentéteket?
- A. Sajnos: mint minden kiábrándító: sikerül neki a legsemmirekellőbb és legízletlenebb költőszózatok egyike, amit a népek harcához valaha is szóttek:
- B. (*idétlenül, ahogy ehhez méltó*) A *szolganépek* is cibálják, / hogy recseg a holtak hitt épület. / Szlovének és horvátok rázzák / *kócos kariatida-üstöküket!*
- A. De nem kell-e tekintetbe vennünk a cenzúrát? Talán a legszigorúbbat, amely valaha létezett?
- B. Azt mindenképp. Kétségtelen, hogy minden szenvedésre szüntelen ugyanaz a lemez a válasz, az I. Metternich alatti restaurációt zengő Énekek éneke; a „sajtótörvények” tényleg olyan gumyszerűen nyújthatók voltak, mint a világon még soha, az igazságügy-miniszterek és szórszálhasogató jogászok igaz gyönyörére – de végül is van épp elég emigráció, külső & belső; íróként az ember egészen más hangoikat is meg tud ütni, mint...

Itt egy halk kórus vágandó be, a DEUTSCHLANDLIED dallamára; de úgy, hogy ezek a szavak érthetők legyenek: „Isten óvja Ferencet, a császárt: a mi drága Ferenc császárunkat!”

- A. Éppen az a tag, akinek Ausztria általános politikai helyzetét szemlélve ez a „császárköpés” jutott az eszébe: „Éngemöt mög a Mötterniköt még mögtarcsa.” (*Bécsi-esen ejtve*) – De hagyjuk e hajdani napok struccmadárköltészetét, amely nem *akarja* látni a kellemetlent; engedjük át az efféle értetlenséget és átpingálást az olyanoknak, mint Grillparzer és Hebbel – „vaspacsirtákból” német nyelvterületen mindig is hiány volt –, térjünk *mi* rá Adalbert Stifter NYÁRUTÓ-jára!
- B. (*nyomatékosan*) Ilyesfajta, fekete meg lánggrót környül-láthatárok előtt: *micsoda könyvnek kell ott lennie egy korregénynek!* – (*Megrendülten*) „Anyák; anyák: megszakad a szívetek, ha majd olvassátok!!!”

Gong

- A. (*mellékesen*) „Lehet, hogy ma még zivatar lesz?” –
- B. (*magyarázólag*) Ez az aggodalom az ok, amely a NYÁRUTÓ hőstét, Henriket dombiránt készíti, föl a nagy fehér ház felé, hogy ott keressen oltalmat az esetleges felhősza-kadás elől.
- A. Amihez mindjárt vessük közbe: hogy a hős nevét csak a könyv utolsó tíz oldalán árulják el az olvasónak; ahol is áhítatos borzongás közepette tudja meg, hogy az illetőt „Henriknek” hívják – oly titok ez, amely aligha szolgált rá ily hosszas elhallgatásra. Bár vannak természetesen bizonyos körök, ahol az effajta bolondéria különösen érzékenynek és kifinomultnak számít. – Ellentétben a ZÖLD HENRIK-kel, ezzel a pontosan egykorú és ugyanolyan terjedelmes fejlődésregénnyel; amelyre még amúgy is többször vissza kell térnünk.
- B. Henrik tehát szelíd és szolid legény. Apja vagyonos kereskedő, aki kedvtelésből faragott köveket gyűjt; régi parasztbútort; szép erezetű asztallapokat és más mintás természeti jelenségeket: Praise be God for dappled things!
- A. Tehát ott, békésen és épületesen, jó polgári konyhán, tehetősen és önmegtartóztatóan, cseperedik Henrik, hűgával együtt, fölfelé. Jó iskolai nevelést kap...
- B. (*helyesbítőleg közbevágva*) Ácsi!: éppen hogy *nem* „iskolai nevelést”! Házitanítók azok: az anaerob éldegélést, csöndes nagyság, nemes egyszerűség, nem szabad a más gyerekekkel való érintkezésnek megzavarnia.
- A. Tanul is szorgosan: új & régi nyelveket; szellem- és természettudományokat. Aztán ráhull még egy nagy örökség, hogy egyszer s mindenkorra szavatolja a ténsuras-takarékpénztári egzisztenciát, hogy – s apja erre tényleg csak áldását adhatja – és meg is teszi – kedvére való szakmát válasszon magának.
- B. Henrik így, hosszas megfontolás után – nem is olyan buta! – „általában a tudományok” mellett dönt; és autodidaktaként képzi magát tovább.
- A. Mértékletesen tanulgat hát, pasztörizált kedvvel. A pénzeszkéből, amit bölcs apja havonta átad neki, hogy hozzászoktassa a drága jó zsozsóval való bánásmódhoz, Henrik még rendszeresen félre is tesz egy takaros summát; a kis kamatokat ugyanolyan jól rakja élükre, mint a nagyokat: húszévesen már tökéletes tőkepenzes. Aki soha egy fröccsöt meg nem iszik; más fiatalokkal ritkán érintkezik – azok olyan komolytalanok! – Ez pedig nem valaminő – *ebben* az életkorban teljesen helytelen – „méltóság”; hanem ama merev aggályosság, amelynek félnie kell attól, hogy egy gyors lépést tegyen, attól tartva, hogy akkor soha többé nem lesz képes méltóság-teljesen lépdelni tovább.
- B. Fizikai élete is mindenestül az „egészség” jegyében telik: Henrik sokat kirándul.

Ekképp a természet mélyére hatol: mindenütt akad valami jegyzetelnivaló: minő olcsó és kíméletes kedvtelés!

- A. Így kukackodik tehát felváltva nagyvárosi otthonában és a hegyekben, ahol tavakat mér újra, márványdarabkákat gyűjt levélnehezékeknek – röviden: ő a koravén bölcsesség és kitartás meg a szelíd-szánalmas szív- és érzelemmentesség legfurább keveréke; olyasValaki, aki áthúzza a jegyzetcédulát, mielőtt összetépi, összegyűri és eldobja: Henrik, én iszonyodom tőled!
- B. Míg tehát ekképpen ingázgat ide-oda a szülői ház meg az alpesi világ között – a könyv külső fabulája végül is ebből áll –, az elébb említett mennydörgés már-már utoléri; ő pedig Risach báró birtokán, az Asperhofon keres fedezéket...
- A. (*félbeszakítja*) Én inkább rögtön ide teszem ezeket a neveket; míg magában a könyvben persze újfent a legpompásabb bújócskát űzik velük: ezek a gondok, apukám, meg a Rotschild báró pénztárcája!
- B. Henrik itt elsőként ámulva pillantja meg: ahogyan az élet meg Asperhof között az égisz érő, gondosan ápolt, sőt leporolt rózsafal áll. És hogy Csapkerózsikáéknál semmi kívánnivaló ne maradhasson:
- A. (*pipiskedő ügybuzgósággal*) „Minden törzsecskén ott lógott, papírra írva és üvegtokban a virág neve.” – Majd ez értelemdúsan összeszerkesztett üvegtok terjedelmes leírása következik.
- B. És – ily találmány után persze már aligha meglepő –: Risach is asztallapokat gyűjt!
- A. Igaz, messze grandiózusabb léptékben, mint Henrik apja: itt *minden* együtt van: fából faragottnál is fából faragottabb plasztikák; márványságok; ószekrények; még egy valódi görög szobor is áll a házban. A kert legvégében pedig, fákkal decensen álcázva, Risachnak még külön műhelyei is vannak restauráláshoz meg újgyártáshoz.
- B. (*élesen*) S ehhez folyvást a fickók fontoskodó ábrázatai, akik úgy forgatnak ide-oda egy díszecskét, mintha a Földgolyóbist tartanák kezükben!: balfék, aki nem száll be; és ennek megfelelően nevelik, vagy átsiklanak fölötte elnéző mosollyal: a belsőépítész mint a világok ítésze.
- A. Az egyik legnagyobb gond a NYÁRUTÓ-ban ugyanis a munkanélküliség, melyet Stifter oly megindítóan tud ábrázolni: hősei valamennyien munkanélküliek!
- B. Ez persze a tehetősek „munkanélkülisége”: hogy az abszolút léhaság kézenfekvő vádját elkerüljék, hősei és heroinái magukat „foglalkoztatják” – kicsinyke különkasztt, amely úgy véli, egyedül ő jogosult arra, hogy művészettel és tudománnyal játszadozzék, munkakerülően és érzékenyen; elégületen; és a maga kicsinyes-lusta módján szorgosan.
- A. Ám ez a leghaszontalanabb szorgalom, amelyet az élet sarkonállói éppen ilyen bohóságokra, ilyen kimondott *szabadidő-foglalatosságokra* fordítanak. Henrikünk egyébként alázatosan és unottan üldögél, s merev és unalmas társalgásokat folytat más üldögélőkkel, akik maguk sem tudnak jobb elfoglaltságot: minő újfajta olcsó szórakozás nyílt meg a takarékos Henrik előtt!
- B. S a koravén – egy húszéves szájából elviselhetetlen! – locsogásnak nem és nem szakad vége. Mi sem történik kapásból; minden végtelen-pepecselő latolgatás után: a közismert tényt, hogy az élet vargabetűket vet – vagy, előkelőbben: rögtönöz –, simán eltagadják: *mi* templomokat restaurálunk, és a középkort dicsőítjük, gondosan meg-
regulázott, mindenestül államfenntartó léhálkodásban.
- A. Ne is gondoljunk például a gyűjtőszenvedély – nagyon is létező – *nyomasztó* vonásainak ecsetelésére! Ugyan, ugyan. Hőseink szerényen, szelíden és tisztesen üldögél-

nek együtt – ebben csak az az embertelen, hogy ugyanebben az órában Magyarországon tízezreket lőnek agyon statárium által, a nőket pedig nyilvánosan megveszszőzik: Az állítólagos érzékenység és jószívűség mögött fölülmúlhatatlan ridegség és érzéketlenség bújik meg, amelytől csak visszarettenni lehet!

- B. A békés-dörzsölt öreg ösztönösen rá is érez, hogy az ifjú Henrik nem kevesebb és nem több, mint az ő tökéletes hasonmása: ugyanaz az akváriumtarka kedélyecske; az udvariasságnak ugyanaz a máza; pedantériának és egyoldalúságnak ugyanaz a vegyülete.
- A. Ezért tehát előrelátóan összeismerteti immáron élemedett ifjúkori szerelmével és gyermekeivel: van egyszer a „szerény Gusztáv”; egy tizenöt éves, nyurga lábú semmiember, akinek a jólneveltsége és „szerénysége” hamar az idegeinkre megy.
- B. Már mint úgy, mint Voss Lujzá-jában, ahol az ifjú vőlegényt, a szerelemben esett cand. theol.-t folyton „a nemes, szerény Waltherként” emlegetik: minek ez az állandó kérdés az istenverte szerénységével?! Ugyan mire szerények az ilyen emberek?! Hisz legfőljből csak az olyan jelentős embert lehet így nevezni, aki a tömegben nem furakodik előre, és elfelejti, hogy ő valami különleges: az ilyenben a szerénység erény, és említésre méltó – de mi a frász lehetne ez a Gusztáv itt *más*?!
- A. Legyen, amilyen akar. – A fontosabbik személy Natália, a lány, ez a tetterős és művelt szűz – ne aggódjunk: Henrik és ő olyannyira egymásnak vannak teremtve, hogy az már nem szép!
- B. Velük és anyjukkal, Matilda asszonnyal látogatnak el tágas birtokukra, a Sternenhofra – és, láss csodát!: úúúú *es* asztallapokat gyűjtenek!!
- A. Nemhogy kétszeres, nem: három- és négyszeres hasonmásulás! Ami különösebben persze nem enyhíti a maskarádé családi ugyanolanságát.
- B. Szerencsésen együtt volnának tehát: a kínosan puccos, megértő és tisztos asztallapgyűjtők; akik mindahányan józanságban versengenek, s a legkülönösebb társalgásokat folytatják.
- A. Míg odakünn, mint említém, gyáratok ostromolnak az éhen haló takácsok, s a krími háború villámai dörgenek, idebé azon tanakodnak a legfesztelenebbül, hogy vajh’ eltávolítsák-e a kiskastélyról a falak külső vakolatát, meg egy ilyen beavatkozás célszerűségéről és várható költséghatásáról: „hogy a visszatetsző látványtól megszabaduljunk”.
- B. Ó, jaj: voltak Stifter idején visszatetszőbb látványok is! – Mert legyen bár Henrik „awakening”-je mégoly gyöngéden és körültekintően ecsetelve – egy minden önboncolástól és tapasztalattól mentes bornírtság embertelen szelídsége nem csak nevetség és feszélyezett – de kifejezetten fölháborító is! – Csak hát hiányzik Keller mély meglátása, mely szerint: „3 igazak nem élhetnek sokáig 1 fedél alatt anélkül, hogy hajba ne kapnának.”
- A. Egygel s mással azért együtt is éreznek – ó, vattabélelt együttérzés az, amilyen a gazdagoké; szó se róla, ha minden más időtöltés kimerülni látszik, a ritka spanyolt tanulják: szűzanyám, beh előkelőek vogymuk! De máskülönben mind, mind oly kezzeljesen szónokolnak, mint holmi tudós vakok, akik a világból mit sem látnak: az ápolt csököttség evangyélioma.
- B. A NYÁRUTÓ alakjait, az elsőtől az utolsóig, a valóság tekintetében csak szelektíve okították ki. Nemzedéki konfliktus nuku. Úgy mozognak, akár a lassított filmfelvétele; mert: „a szenvedély erkölcstelen”, ahogy Stifter fölfoghatatlan szellembeszűkülésben deklarálta, s ezzel önmagát költőileg kasztrálta. Az állítólagos erkölcsös-

ség halálangyala a legsztereotípbabb merevséget és hidegséget szavatolja: az egész könyvben egyetlen ember sem nevet!

- A. A maga nemében díszdarab Henrik és Natália vegytisztított szerelmi alkuja is: ennél fagyosabban és pomádésabban emberfia nem móríkáhatja magát.
- B. Minden endek leghepibbjéül a hősnek végül nem kevesebb, mint 4 – írd és mondd: négy – elegánsan bútorozott lakás áll tetszőlegesen a rendelkezésére! Apja ugyanis szintén visszavonult, és jókora birtokot vásárolt Sternen- és Asperhof között. A másik „altest nélküli dámát”, a Klotildot Gusztávnak ígérik oda, a legblázirtabb nyárs-polgárság végérvényes kiteljesítéséül: bevégeztetett!
- A. (*gúnyosan*) Lássátok: Én az Utolsó Embert tanítom nektek! A Föld akkor összetöpörödött; s az Utolsó Ember szökdécsel rajta, aki mindent összetöpörít; nemzet-sége kiirthatatlan, mint a földi bolha; az Utolsó Ember él a legtovább. / „Feltaláltuk a boldogságot” – mondják az Utolsó Emberek, és hunyorognak. / Elhagyták a tájakat, ahol nehéz volt megélni: mert az embernek melegség kell. Az ember szereti szomszédját, és hozzádörgölgőzik: mert az embernek melegség kell. / Megbetegedni és bizalmatlannak lenni szerintük bűn: óvatosan járnak: botor, aki még kövekbe és emberekbe botlik! / Még dolgoznak, mert a munka szórakozás – de vigyáznak, nehogy a szórakozás elharapózzon. / Mindenki az egyformát akarja: mindenki egyforma – aki másként érez, önként a bolondokházába megy. – „Egykor az egész világ bolond volt”, mondják a legfinomabbak, és hunyorognak...

Gong

- B. Íme, egész röviden a NYÁRUTÓ díszlete. Stifter maga is nagyon jól tudja: „Egyszer kifogásolták bennem, hogy csak a kicsit formázom; s hogy embereim örökké szokványos emberek.” Elhíresült epigrammájában pedig Hebbel is megállapította róla, hogy „a bogarak & gólyahírek” megvetendően jól sikerülnek neki...
- A. (*indignálódva veti közbe*) Igen, ha még ez *volna* az eset! Ha Stifter tényleg őszintén csak „a kicsit” képezte *volna* le – elvégre milyen remekül ábrázolta a nagy Alfred Döblin „egy gólyahír” halálát! De hol van itt a NYÁRUTÓ-ban a zsellér napi nyomora? Hol egy olyan világ iszonyata, amelynek teremtményei azáltal élnek, hogy egyik fölfalja a másikat?! Bárcsak Stifter ne feledte *volna* el mindama ősfenoméneket, amelyek elől egyetlen kreatúra sem menekedhet: éhség; kórság; ínség; halál; rút-ság; iszákosság; kurválkodás; bűnözés – (*rövid, gonosz szünet*) öngyilkosság! –; azám, az undorító is: örök: *mert van!*
- B. (*leereszkedően*) De a NYÁRUTÓ? – Az ő „nép”-e alapvetően az „alattvaló” à la Heinrich Mann: olajozott, zajtalanul működő szolgák & cselédek. Erdőlakók, akik húszívű-sége egyenesen *taszító*; alázatosak, minden erkölcstelen osztályharctól természetükénél fogva idegenkedők; milyen hamissá válik a hangja, amikor – egész kurtán és óvatosan – fölvezeti statisztáinak széles homlokú-lapos seregeit.
- A. Stifter iszonytató magátólértetődősége – s ebben az általa mélyen tisztelt *kései* Goethével osztozik, aki egyik hősének szintén a legszégyentelenebbül adja a szájába: „Polgárokkal & parasztokkal nem szívesen érintkezem, hacsak nem parancsolhatok nekik.” –
- B. Pontosan ugyanaz a förtelmes szociális szívészőrösödés: az „urak” ülnek a cseresznyefa alatt, fakanalazgatják a nem érkező vihart, Henrik pedig a tájképet messze túl takarosán megelevenítő, kaszálgató zsellérek iránt érdeklődik? – „Azok nem

tudnak az időjárásról semmit” – válaszolja Risach hidegen –, „és csak azért kaszál-
nak, mert én elrendeltem.”

- A. „Nincs szebb halál a világon”, mint magunkat a földesúrért görnyedtre gürcölni, úgy-é? Ám: olyan nagy itt a rend, hogy nem emlékszem, az egész ezeroldalas könyvben rendőrről akár csak egyetlen említést is leltem volna.
- B. Említtessék meg még a nemes orcátlanság, ahogyan föltételezik, hogy Mindenki katolikus: ezzel ugyanis Stifter még egyszer lemond egy jelentős emberi konfliktus-anyagról; amint zsigerből ért a kelletlen tények kiiktatásához.
- A. Ha visszatekintve végignéznünk mindeme bányászokon és favágókon, kertészekon és zsellérekon, óhatatlanul egy hadseregre való Andreas Hofer benyomását kapjuk: valamennyiük elé ugyanazt a bíder arcjátékot tapasztották: ebből látni, milyen égetően szükséges volt annak idején az öreg Julian Schmidt követelése: a regény szíveskedjék fölkeresni a német népet munkája közben!
- B. Derűlátásának, polgári katasztrófaidegenségének galádsága még harsányabbá válik, ha szemügyre vesszük híres „természetét”: nem stílárís szempontból; jön még az is; hanem hogy egyszer végre tisztán lássuk maximális lelketlenségét.
- A. Az élet alázatteljes tisztelete? – Persze; ugyan mi várható e tekintetben egy olyan félembertől, akiről a leghitelesebb szemtanúk így tudósítanak: „Stifter még egyetemistaként is minden más szórakozásnál messze többre tartotta a *cinkefogást*, s évente növekvő szenvedéllyel gyakorolta, amikor szülőföldjén időzött. Fáradhatatlan kitartással követte a cinkék vonulását, s gyakran néhány nap alatt *több százat* fogott e madarakból; aztán, hazatérve, elajándékozta a zsákmányt.”
- B. (*élesen*) Az élet alázatteljes tisztelete?!: Ha valahol a Sternenhof környékén egy nyárfasor zavarja az öreg Matilda szépségittas szemét, azzal a szánalmas indoklással, hogy „olyan egyenesek” – akkor egyszerűen eltávolítják őket: mit számít nekünk egy százéves fa?!
- A. Én pedig ennek apropóján hadd emlékeztessenem a vegetárius urakat egyszer nyomatékosan arra, milyen megtépzott-szerencsétlenül bámult elődeik egyike, Bernard Shaw, amikor Sir Jagadis Chandra Bose kísérletileg demonstrálta előtte, milyen fájdalmasan görnyed össze az ő szeretett zöldsége, s hogyan múlik ki heves görcsök közepette, amikor halálra forrázzák!
- B. (*élesen*) Az élet alázatteljes tisztelete?!: Miként is deklarálja iszonyatos sivárságában Risach a rovarokról?: azok csak azért teremtettek, hogy a madarak felfalják őket. Úgy ám, egészen pontosan tudja: „A madárnemzetség *Istentől* erre a munkára rendeltetett, különösen a kicsiké és énekeseké.”
- A. Minő félelmetes, természetellenes süketség a teremtmény szenvedésével szemben! A nagyon nagy Arthur Schopenhauer egyszer megrendülten nyilatkozta hasonló alkalomból: „Ha isten teremtette a világot, nem szeretnék ez az isten lenni: szívem szakadna a siránkozásától!!”
- B. Példaként arra, hogyan kezeli az ilyen „rovarkérdést” egy *ember*, idézzük Gottfried Keller Kis PASSIÓ-ját: *szintén* egy nagy ember! –:
- A. (*akadozva; de semmiképp sem érzélgősen*)
Szeptemberi szellő illata szállt:
Könyvemre egy szúnyogot vetett,
Ki papír sírboltot talált,
S az erdőtől távol szemfödelet.

Négy selymes szárnya volt neki,
Vékony kis hátán viselé,
Szivárvány színeit veti
Játszi fényben szemünk elé.

Halványzöld volt a kicsi test,
Halványzöld lábacskaor,
S a fejcskén, mint csoda, fest
Egy meredező tollcsokor.
A két szemecske színarany:
Szívemig ható fényzuhany.

E finom és csinos kicsi lény,
Keresve sírt és szemfödelet,
Lelt fehér papírt, min villan a fény:
Költői tartalmú könyvemet,
Melyet kinyitva hagytam végül,
És csak bámultam a halált,
Ahogy az állatka panasz nélkül,
Lassan, lassan a létből kivált.

Bágyadtan mászkált három napig
A papíron – hova mégy?
Szép selymes szárnyacskaí neki
Ragyogtak, mind a négy.

Negyednap megállt csendesen
Azon a két szón, hogy: „Úgy legyen!”
Ott bátran helytállt attól fogva,
Egy lábát emelte, mintha álmodna,
Ötödnap aztán oldalra dűlt,
De még hatodnap is megrezdűlt,
Hetednap végül győz a halál,
Elszakadt a kín fonta szál.

Könnyű kis váza nyugszik a könyvben.
Bár mi is halhatnánk ily könnyen!*

- B. A NYÁRUTÓ-ban *hol van ez* a nagy részvét, „minden erkölcs alapja”? Az a részvét, amelynek az író főtétlenül jellemeznie kellene?: *ez* Stifter sokat és szemforgatóan emlegetett „szelíd törvénye”?!
- A. A kellemetlen tények kirostálása és elkendőzése, a Stifter-féle begubózás és elfojtás – vagy, kevésbé udvariasan fogalmazva: a struccmadártaktika! – a NYÁRUTÓ-ban legfelsőbb és legdöbbenetesebb fokára hágott; megmutatkozik a szuper-Palmström, aki azt akarja beadni nekünk, „hogy semmi nem történhet meg, / aminek nem szabad lennie!”

* Márton László fordítása.

Gong

Szinte fölösleges a hősök tipikusan teuton szervilizmusáról beszélnünk, túlzó elképzeléseikkel „a felsőbbség isteni jogáról”; farkcsóváló alázatukról az „Úr Törvénye”, a „Nagy Mumus” iránt – ahogy Ludwig Tieck nevezi tréfásan –: mindenütt a, persze minden kormánynak rendkívül hízelgő, feltételezés, hogy mindamaz urak, akik, ugye, „az államra tanultak”, „már majd megcsinálják”: ez a premissza nem csak egyik Hitlert hozza a népekre a másik után; de annak idején éppen Stifter Ausztriáját is bizonyíthatóan ezzel kormányozták rönkig tönkre!

- B. Bizony, a NYÁRUTÓ-ban egyetlen szó sem esik a vulkánon járt táncról: pedig ha valaha, hát akkor ott és az ő idejében! A nagy mocsár felszínét egyetlen szélfuvallat sem rezdítette; mindenütt a legszellemtelenebb állandóság: s éppen ezt támogatták, sőt mérvadóan segítették az olyan álrealista írótipusok, mint Adalbert Stifter, akik oly áldatlan virtuozitással tértek ki saját koruk elől!
- A. Nem is csoda egy olyan ember esetében, akiről barátja így tudósít: „Gyűlölt mindent, ami zavaros és ami összezavar. Az erkölcsi törvény uralmát akarta látni; s ahol nem pillanthatta meg: *legszívesebben teljesen elfordította a tekintetét.*”
- B. Az ilyen „tekintetelfordítás” óhatatlan következménye aztán persze a szociális, emberi, politikai dolgokban való járatlanság, amelyet ennyire szomorú fokon csakis Metternich herceg házitanítója vihett tőkélyre.
- A. Megejtően tudatlan – *(erőteljesen)* és nevetségesen galád! – az a levele, amellyel az 1866-os háborút segít megindítani: „Ősszel talán együtt ünneplem Bécsben a diadalt; mert ezúttal diadalnak *kell* lennie, máskülönben végképp csalódnunk kéne az igazságban. – Ha *az*, aki az újabb időkben fenyítővesszőnké vált, ha *az*, aki szüntelen zavarja a békét, már most arra hivatott, hogy gépezetének kerekei széttapossák, akkor most ősszel még nem lesz diadalünnepe; de eljön bizonyosan, akkor is, *ha Isten egyszerűen büntetésre szólítja magához.*”
- B. Ausztria pedig *nem* nyerte meg a háborút. És Bismarckot Isten *nem* szólította magához. És Stifter sem csalódott semmiképp minden igazságosságban – csupa olyasmi, amit előre megmondhattam volna neki –, hanem űzte tovább vígan a műemlékgondozást és beldekorációt.
- A. Szó sincs tehát például bármiféle tisztességes „belső emigrációról” – ami valahogyan kifejezésre jutott volna: bizalmas levelekben; baráti beszélgetésekben; álcázott célzásokban: *szó nincs* arról, hogy a NYÁRUTÓ-t gonosz-allegorikusnak szánta volna; egy *olyan* isteni rendvilág terjedelmes ábrázolásával, hogy az már a valódi szatírjává lőn. S arról sincs szó, hogy valamiképpen kénytelen lett volna a jámbor gondolkodásmód soványtejét ennyire csíráatlanítva tálalni – nem, nem: *az ipse természetétől fogva ilyen volt!*
- B. Annyira merev és félénk *volt*, hogy idegenek jelenlétében asztalokat & székeket döntött fel; vizsgafélszből nem jelent meg a szóbelin – pedig az írásbelin jeleskedett, és sorsdöntően nagy szerelme volt a tét! Az ipse olyan kicsinyes és csökönyös *volt*, hogy időnként nem áttalott rendőri segítséget kérni egy goromba cselédlány ellen.
- A. És túlon túl jellemző ez a levélrészlet is, semhogy adalékként ne idézzük – *(csökönyösen)* „Írásbeli elégtételt követelek a Hinterhofer lánytól: ettől az osztálytól amúgy is baj leselkedik a társadalomra!”

- B. Nanemonddmá! – És ennek ellenében persze dogmává kellett emelni „a fajok állandóságát”: olyasvalaki által, aki elmulasztotta – sőt egyenesen *rühellte!* –, hogy ne csak népe, ne csak az emberiség, de minden teremtmény sorsában részt vegyen!

Gong

Mégis – a valósággal úzótt, rendkívül aggályos vaktehén-játék; minden kedélyes el-kérgesedés ellenére –: a NYÁRUTÓ *lehetne* nagy mű.

- A. Tudniillik *nyelvi* tekintetben. – S ne vessék a szememre, hogy szofista módjára valamennyi lehetséges szempont közül, mégpedig gondosan, *azt* kerestem ki, ahonnan a könyvet gázosnak kell látnom – majd ezt követőleg jót szórakozom rajta: hogy az íz ilyen pompásan gázos. – (*Hangosan és erőlyesen*) *Füeljünk a NYÁRUTÓ nyelvére!*
- B. És semmi kifogásom az egyhangúság ellen: vannak helyzetek, amikor az ilyesmi nem csupán illő, de megkerülhetetlenek és jellemzőnek *kell* lennie – de nem ezer oldal hosszan és ötesztendőnyi cselekményen át!
- A. Már-már idétlennék érzem, hogy még egyszer megismételjem a közhelyet: az események üteme menet közben, s ha csak *egyetlen napéban* is, váltakozik! Következésképp minden valódi író nyomban igyekszik ennek megfelelni; ritmus, metrum, hangválasztás, a szavak összeválogatása és elrendezése által.
- B. A NYÁRUTÓ-ban az elsőtől az utolsó sorig ugyanaz az állóóra-szóinga-zuhatag. Noha hőseivel öntetszelgően mondatja – sőt: dicsekedteti – magáról: „Nekem, aki az egyszerű, illő kifejezéshez szoktam...”
- A. (*közbevág*) Egyszerű? Illő? –: On verra!
- B. „Mindazáltal örömet olvastam az arcában” – ccő; így mondta volna egy *normális* ember. Stifter a következőképp puffasztja fel ezt az egyszerű mondatocskát: „Mindazáltal örömet véltem *leolvashatni* az ő ábrázatjáról”: „*leolvashatni*” – amiképp számokat olvas le valaki egy mérőóráról.
- A. Nem oda, Buda: az ártalmatlan „fej” szó valamiképpen túl nemtelen neki; és alapvetően, a fehérkáposztáig, „főt” használ helyette; ebből időnként aztán olyan fordulatok adódnak, mint emez: az erdőlakók leghűségesebbike nem tudja kivárni Henrik érkezését; és már régóta „lesett föl a sok ablakra, hogy lássa, *valamelyikből nem az én főm magaslík-e ki*”.
- B. A sok szép bútor láttán Henriknek nem marad más választása: „Es ergriff *Einen ein Gefühl eines* Bedeutungsvollen.” Magyarán: „Az embert valami jelentőségteljesnek az érzése ragadta meg.” Vagy, más helyütt, egy lányarcról: tiszta jó szeme „*schaute* *daraus heraus*”, „kukucskált belőle kifelé”: a fülnek micsoda süketségét, minő marhabőr dobhártyát föltételez az ilyen háromszorosan szájpeckelő diftonguscsapolás!! – Hogy is hívták azt a csöppet sem ostoba görögöt, aki már annak idején megállapította: „Az optimisták rosszul írnak”?
- A. Az öreg Risach a „következő kijelentést teszi” – amihez később még jelentőségteljes-kiegészítőleg hozzáfűzi: „mivel azt gondolom, hogy úgy van, ahogy mondom” – és *mit* mond?: „A művészet és tudomány átfogóbb ápolása, az erőteljesebb társas élet és az emberi nem kormányzása városon zajlik”, s „hogy az emberek általános irányításának nagyobb ágai vidékre is kihelyezhető-e”, nem tudja – egyike a kevés dolognak, amit nem tud: egyszer sem lehet úgy nevetni a NYÁRUTÓ-beli hőskön, hogy ne szeretnénk egyúttal föl is pofozni őket!

- B. Egyszerű embereknek *kell* lenniök; s az indoklás éppen olyan önző, mint amennyire nyelvilleg furá: „Nagy tömegben kell létezniök, hogy a világ ne forduljon ki sarkai-ból; hogy termelődjék, ami anyagi; és minden út üzemben legyen.” – Lehet ennél modorosabban beszélni? – Jó-jó; de „a nyugalom aztán olyan szépen zárja le a kedélyt és az akaratot”, ha valaki ilyen közhelyet enged meg magának, akkor hogyan?
- A. Két lehetséges megfogalmazás közül Stifter alapvetően a *hosszabbat* választja. Egyetlen dativus-„e”-től meg nem kímélne; nehézkesen cammogó „derselbe, dieselbe, dasselbe”-inek egyetlen kinövésétől sem. Hizlalt mellékmondatainak barbár dadogása! A mesterkélt együgyűség, amely, túl gyakran egy sorsdöntő lehelet híján, az önkéntes gyöngélméjűséggel határos!: „önkéntes”, hisz bizony hogy *bír* más-hogyan is!
- B. Mire jó a mellékevek hátravetésének nyelvi barbársága?: „Mozdulatai természetesen mutatkoztak”; a gabonamezők „ringók voltak”; a viszony „helyénvaló”.
- A. „E rajzok nézegetése közben különös gondolatom támadt” – és itt bárki emberfia befejezte volna; de nem Stifter, nem; neki még oda kell biggyesztenie a buborékot: „*főmben*”: hol másutt támadhatott volna még gondolatja?
- B. „Két nagy fekete szeme volt” – bumm; legyen nékije – „a homloka alatt”, teszi hozzá parasztésszel Stifter. Meg „*a kétoldali* ajkak megcsókolták egymást”: nem ám, hogy „ajkaik”! Más helyütt „*orcájának álláig*” ragadtatja magát! De ilyen homokos talajon már csak ilyen kolompér terem! Vajh’ az effajta vízkóros stílus valóban elengedhetetlen volna ahhoz a hírhedt „egyszerű élethez”?
- A. „*Minden olyan tényhez, amely fontos, Isten az értékük iránti tudatosságunkon kívül még szépséget is társított, mely által az ilyen tények kellemesen hatolnak be lényünkbe*”: használt-e valaha író ízetlenebb és körülményesebb fordulatokat?
- B. „Később férfiakat, aggastyánokat, nőket kezdtem rajzolni, *sőt a test más részeit is*”: mire itt az istenverte „sőt... is”?! Vagy amikor egy képkeretről azt mondja: „*noha domborművet foglalt magában virágokból, díszekből, sőt még az emberi alak részeitől is*”.
- A. Ezekről „a test részeiről” nekem mindig Scheffel jut az eszembe, aki derűsen jegyezte fel kora vonatajtó-táblájáról: „Tilos a fejet *vagy a test más részeit* az ablakból kitartani.”
- B. Henrik megmutatja hűgának a hegyeket; és el akarja hitetni velünk, hogy boldogboldogtalan odasereglik, hogy láthassa a hableányt: „Itt még nagyobb volt az ujjongás, mint a tengerparti házban; örültek, hogy egy ilyen szűz érkezett a hegyek közé... Klotilda elnézte mindezeket az embereket”: Derék egy nép, mi, kisbabám? Mint mondtam: ha *ironikusan* gondolta volna...
- A. S ez véletlenül sem archaisztikus merevség; mert emberek soha, még Homérosz idejében sem beszéltek és gondolkoztak úgy, mint a NYÁRUTÓ bábjai. Sajnos rövid az időnk, hogy egy rátóti társalgásból hosszabb ízelítőt adjunk; az ilyen kuriózumok kedvelőinek a Matilda & Natália közöttit ajánlom, valahol a BETEKINTÉS című fejezet közepén: irányának sivársága – remélhetőleg! – utánozhatatlan!
- B. S ha még a furcsaságoktól eltekintünk is: agyonpöffesztett megfogalmazásai hány-szor, de hány-szor *hamisak és abszurdak egyszerre?!*: „Sűrű emberek álltak körben”: nyilván „emberek álltak sűrűn”, ugye?
- A. Legcsattogóbban azonban olyankor nyitja fel tébolyszemeit az agybjaj, amikor Stifter kedvenc szavához, a „dologhoz” jut. – Egy öregasszony már korán megjövendölte, „hogy Henrikből egyszer nagy dolgok lesznek”; s ehhez, a teljesen fölösleges többes számtól eltekintve, szögezzük le: hogy egy ember, az ember, nem pedig „dolog”!

- B. Egy fiú fellázad apja ellen – ne aggódjunk; nem Stifteréknél! – „és természetellenes dolgokat kiált világgá” – ezt, mellesleg, egy LEAR KIRÁLY-előadás elviselhetetlenül naiv leírásának alkalmából; amelyben olyan megindító fordulatok bukkannak fel, mint hogy „Már-már különösnek éreztem, hogy ő és jómagam is egy olyan terem felé tartottunk, *amelyben egy kitalált történetet játszanak el*”. Mikor pedig Henrik, a megindultágtól, odahaza nem vacsorázik, „anyja aggódni kezdett, és orvosságot emlegetett...”
- A. (*maróan*) „Ha tomporát kiszopta pár pióca, / Szellemektől és Szellemtől üres.”*
- B. De vissza a „dolgokhoz”: húga hipotetikus udvarlójáról Henrik megjövendöli: „Olyan *dolog* lesz, amely lassanként ölt majd alakot a házban”: szívettépően vidám ennyire mesés hablatyot olvasni! / „Voltak kövei, amelyekbe dolgok voltak faragva.” / „Nem győztem eléggé csodálni a dolgot.” / „Isten külön kellemet rendelt az erény gyakorlásához, mely dolgokra a nemes lelkületek törekednek”: egy vandál vert tanyát a logikában és a nyelvben! / „A biztonság és előkelőség csak *egy dolog*, amit megtanulunk”: először is legalább *két* dolog; azonkívül meg éppen hogy nem *dolog*, hanem fogalom! / „Minő *magasztos dolog* a szépség.” / Boldog-boldogtalan „*műdolgokat*” kajtat méhbuzgón. A képeket hősiünk „bizonyos fokig becses tárgyakká” látja, „*amelyek adva vannak, s amelyeken dolgok leledzenek*”. / A magashegység, „ahol egy féllénk keselyű vagy valamilyen ismeretlen dolog röppent fel előttünk”: vannak oldalak a NYÁRUTÓ-ban, ahol hétszer garázdálkodik ez a hírhedett „dolog”. Még a szerelmi vallomás páratlanul száraz jelenetében is hússzoros-irombán kell szerepelnie. S ha Stifter, folyton visszatérően, ismét feltálat nekünk egy péktucatnyi részletet – óhatatlanul és könnyörtelenül utánaereszt egy „és más dolgok”-at. – Ha egy mai író effajta „dolgok”-at írna: *azt megköveznék!; és jogosan!*
- A. Ha Stifter egy ilyes antiszó állandó használatát tulajdonság gyanánt egyetlen személyhez tapasztotta volna – nem bánom, legyen; habár ez mindig a jellemzés olcsóbb eszközeinek egyikét testesíti meg, mint például túl gyakran Dickensnél: tudatos élcként tehát Stifter végtelen „dologja”, takarékosan használva, fölbecsülhetetlenül hathatna. Ám a NYÁRUTÓ-ban ennek semminemű stílusművészethez semmi köze: a csupasz töketlenség és idülttség, semmi más.
- B. Ácsi! Give the devil his due: egyszer, de *csak egyetlenegyszer* nagyon szuggesztívét lelt a csöpögésre: „A víz pippegett”: nagyon jó!
- A. De egyezer oldal eltévelyedésért azért ez kicsit kevés: stílusosan és nyelviileg nézve a NYÁRUTÓ a legelcsontosodottabb agybaj csimborasszója!

Gong

Néhány erős szót még „természeti képeiről”...

- B. (*intőleg*) – és, vigyáztunk: most a NYÁRUTÓ-ról beszélünk; semmi másról!
- A. (*folytatva*) A könyv három vagy négy helyén hozza a gyöngéd-nehézkés tájábrázolás művészetét – például a vihar előtti megvilágítás; vagy a gleccsertúra esetében – habár a MAPPA nagy „jégtörésével” össze sem hasonlítható: *az* igazi gyarapítása képviselgunknak; városlakóknak fölöttébb jelentős információ!
- B. Általában véve azonban igazi dac-Laokoón; és Stifter katalogizáló leírásainak antiművészetét csak szapulnunk lehet. Írjon le énfelőlem egy házat a pincétől a pad-

* Márton László fordítása.

lásig, mint akinek árverési katalógust kellene készítenie, vagy leírást a talált tárgyak osztályának – *ezt is lehetne* tudatosan stílusesszöveggé alkalmazni: például hogy egy pedáns & filiszter nyomasztó rendmániáját ábrázoljuk – amint Gottfried Keller oly pompásan ért hozzá.

- A. De általában, anélkül, hogy vétkeznénk, elmondhatjuk: Stifternek nem sikerül a táj – ha csak nem áll hozzá tíz nyomtatott oldal a rendelkezésére.
- B. Mire jó egy egész részlettel teli oldal, ha olvasóként már képtelen vagyok „összerakni” őket? Felsorolással az író megkövesíti táját!
- A. Egyvalamit soha nem értett meg Stifter: hogy a „táj” lelkiállapot! „A világegyetem mint az érzékrendszer folytatása” / Az igazi tájbrázolás két, legföljebb három hajszálpontosan megfigyelt és nyelvileg a legélesebbre csiszolt jellemzőhöz igazodik –: s a többit ezzel sugallja a képzetnek, az olvasó saját emlékezetének.
- B. Nagyon is akad persze Stifternél – habár viszonylag túl ritkán; „viszonylag”: vagyis az ehhez szükséges nyomtatott oldalak számához viszonyítva – szuperéles részletmegfigyelés; időnként valóban újat hódít meg és tesz láthatóvá; rendszerint azonban a köztudottat-túlköztudottat ismétli sornyűvően; az olvasó pedig feszült igyekezetében, hogy száz részletet homlokráncolva megjegyezzen – újra meg újra retusálnunk kell! – elveszíti az egész fiziognómiáját: *a képek egyetlen vonással állnia kell!*
- A. Egy példa Stifter „homályosságára”: Adjuk oda tíz rajzolónak Charles Dickens PICKWICK CLUB-ját; és kérjük fel őket, hogy illusztrálják a nagy könyvet – lám, a legfelfoghatatlanabb-felfogható módon valamennyi képecske az öregecske hőst fogja ábrázolni; minden testességével, okos-kopasz üstökével – *nem „fő”-jével!* –, a fekete kamással és kíváncsi szemüvege mögött a vidáman csillogó szempárral egyetemben.
- B. (*megvetően*) De itt ez a Henrik? Ez a Natália?: hisz ezek mind arc nélküli emberek! homunculi: homuncula!

Gong

- A. Most pedig, miután Stifternek a NYÁRUTÓ-ban sikerült kisajtolnia a német nyelvből az egyhangúság optimumát; miután megszerkesztette az olyan alakok koszorúját, akik viselkedése teltkarcsú hivatalosság és pipiskedő körülményesség tekintetében mindmáig párját ritkítja. Miután, „főjén” rózsaszín óriás szemüveggel, körötte pedig otromba nagy szemellenzővel összehozta az alávalósággal hígított kicsinyesség és korlátoltság summáját, amely kínosan hat és lehangol – immár épületes meg tudunk, Stifter hogyan veregeti meg önnön vállát a Német Nyárspolgár illetően Csodakürtjéért.
- B. Alig végezte be „költésének édes robotját”...
- A. (*közbeváág*) ...s ez a kifejezés már megint elég árulkodó: Stifter *szívesen* fecseg! – Míg szinte minden más író kiégetten és üres szemmel, amely csak aludni vágy, *elátkozza* a kész munkát!
- B. Stifter tehát alighogy elkészült, máris levelekben hangsúlyozza, „milyen tisztára, milyen nemesre, egyszerűre és bensőségesre” sikeredett nékije a produktum. Azt képzeletbe, hogy „csak Goethe múlja felül”: „Csak a lumpok szerények”! S minden jámborok ismerős, őszinte embernek persze rendkívül aggályos manírja szerint kettelteljes-tévedhetetlenül kijelenti, hogy „a NYÁRUTÓ-n csak a romlottság bőszerűhet fel!”: egy író, aki ekképp eleve minden ellenlábast *erkölcsileg diffamál*, nem panaszkodhat, ha hasonló kenyérrel fizetnek vissza neki!

- A. A megfelelő választ postafordultával és nyilvánosan Friedrich Hebbel osztotta ki neki! (*Erőteljesen; sőt gorombán*) „Három vaskos kötet! – Úgy véljük, mit sem kockáztatunk, ha annak, aki bizonyítani tudja, hogy – anélkül, hogy műítségként erre volna kötelezve – kiolvasta őket, odaígérjük a lengyel koronát. A szerzőt azonban csak csekély mértékben tesszük felelőssé a félresikerült könyvért; már legelső föllépésekor manierista volt, s ahogyan elkényeztették, végül természetesen minden mértéket el kellett veszítenie... Először beírta azzal, hogy felsorolja nekünk a kedvenc helyszínein termő virágok családjait; aztán előszámolta nekünk a példányokat; most pedig megkapjuk a porzószalak lajstromát. – Az egész irányzat, amely az »eredetiség« és »egészséges realizmus« hivalkodó cégére alatt csak festékanyagokat hord össze, s magát a palettát akarná képként eladni, úgy tűnik, a stifteri NYÁRUTÓ-ban valahára végletéig jutott. Mi minden nem válik itt terebélyes szemügyrevétel és ecsetelés tárgyává! Már csak a szavak szemrevétele hiányzik, amelyekkel ecsetelnek; meg a kéz ecsetelése, amellyel ezt a szemrevételt leírják, s akkor teljes a kör. Egy leltár ugyanilyen érdemleges; s ha a bírósági személy, aki készíti, hozzáteszi aláírását, akkor ennek az úgynevezett elbeszélésnek az összes eleme együtt van.”
- B. Minekutána az inga – „Mi pogányok toleránsak vagyunk”, mondta egyszer Nehru – mindjárt kilendülhet a másik irányba: Friedrich Nietzsche az általa kedvelt aforisztikus módon – ilyenkor persze sok bizonyítóanyagot megtakarít az ember! –
- A. (*álmodozva*) „Ha Goethe műveitől – különösen pedig ECKERMANN-NAL FOLYTATOTT BESZÉLGETÉSEI-től: *a legjobb német könyvtől, ami létezik!* – eltekintünk, voltaképp mi marad a német prózairodalomból, ami megérdemelné, hogy újra és újra elolvassuk? –: Lichtenberg aforizmái; Jung-Stilling élettörténetének első könyve – (*szünet; fennköltlen*) Adalbert Stifter NYÁRUTÓ-ja!! – meg Gottfried Keller SELDWYLAJ EMBEREI – és ezzel egyelőre vége is!”
- B. Az embert újfent valóságos undor fogja el Nietzschétől, kivált, ha szem előtt tartjuk a megfogalmazás fölfuvalkodottságát: egy 35 éves, irodalomtörténetileg mérsékelt művelt klasszika-filológus az anyag kellő ismerete nélkül ekképp ítélkezik a Német Irodalomról?!
- A. Teljesen eltekintve attól, hogy különös gondolkodásra vall az ECKERMANN-t nyílegyenesen a vitathatatlanul *legjobb* német könyvvé deklarálni: *hol az öreg ANTON REISER*, amely messze inkább megérdemelné ezt a jelzőt? *Hol a WERTHER?* *Hol Kleist anekdotái;* *hol Klopstock múlhatatlan TUDÓSKÖZTÁRSASÁG-a?* *Hol Jean Paul;* *hol Justinus Kerner ÚTI ÁRNYÉKAI;* *hol a SZÓKE ECKBERT;* *hol Lessing teológiai írásai;* *a FELSENBURG-SZIGET;* *a DYA NA SORE* prenáci dübörgése – amelyből Nietzsche nem keveset csipegetett! – *hol van: Herder, Schopenhauer, Mommsen, Heine, Heine, Storm, Luther, Fischart:* csupa olyan férfiú, akit nem illenék Eckermann úrral egy napon említeni!
- B. De, eltekintve Nietzsche groteszk tévitéletétől, amelyen csak mosolyoghatunk – mi volt vajon a tertium comparationis közte meg éppen egy efféle NYÁRUTÓ között? Hiszen lehet-e, akár vérmérséklet, akár nyelvi erő vagy világnézeti különbségek tekintetében nagyobb ellentétet elképzelni, mint Nietzsche & Stifter között?!
- A. Hát nyilván éppen ez!: az „über-embert” lenyűgözte az effajta idill délibábjá. A késéles szömetészöt az oly furcsa nyelvtest áthatolhatatlan bőre.
- B. És a legkellemetlenebbül *egyek* voltak ők ketten az arisztokratizáló alapállásban: a világ felosztásában urakra – meg türelmesen alázas szolgácskákra: *écrasez l'infâme!!*

- A. Adalbert Stifterrel hosszú ideje bálványimádás folyik, de olyan messzemenő, hogy az ember már alig mer saját véleményt alkotni a műveiről; vagy nem venni részt akár legösszetékoltabb produktumának is a csodálatában. Valóban ideje volna tehát, hogy nyilvános szentté avatásának helyreigazításául – s ha csak az ellensúlyozó igazságtalanság aktusaként is! – *elfogulatlanul* ítéljünk NYÁRUTÓ-járól. Történelmi emlékként mérlegeljük; s alávessük *annak* a kritikának, amellyel minden irodalmi hagyatéknak szembe kell néznie: *a NYÁRUTÓ mélypont Stifter munkásságában, a VÁZLATOK és a WITIKO között!!: ha valamennyi német könyvből csak ez maradna fenn: mily furcsa képet kellene akkor alkotniuk rólunk 2500-ban élő utódainknak!!*
- B. Rá kell mutassunk végre: hogy itt egyezer nyomtatott oldalon át a látatlan életről számolt be valaki: az „időtlen” mindig is az irodalmi sunnyogók és emberi dezertőrök találkahelye volt!
- A. Meg kell bélyegeznünk a nyelv semmitmondó laposságát; amely, akár tudatosan, akár öntudatlanul, stúdiumot úz abból, hogy színültig előkelő unalomból vagy tétova világfélszből mindent, de mindent a lehető legterjengősebben fejezzen ki.
- B. Nem csak, és sértődöttséggel tele, kipellengérezni, ami *nem* áll e mamutkönyvben. De még inkább: támadni, *amit* Stifter itt magasztalt: a hamis kiváltságosság erkölcsi romlottságát, nem kevésbé, mint eszményének érzéketlenségét: a szelíd antiembereket!!!

Ütés egy bős gongra

„Uff”: beszéltem!

Szabó Sándor

TRUDITUR DIES DIE

Hát ez még él? Így, másodszájból
hallod majd vissza. Kvázibarát volt.
Bonmot-idat hogy' terjesztette.
Sajátjaként... Még élni mersz te,
ilyen vénen? Amikor tőled
jóval ifjabbak rég kidőltek?
Ám nem csak ez van. Légy méltányos.
Mondjuk, megbontva zord magányod,
hívnak hajdani hallgatóid,
s rád is tekintve: Csak jó volt itt!
– hallod, midőn a campust róva,
huszonöt évnek apropója
kapcsán gyúltök majd ismét egybe.
Öt ezredes fejét leszegve
(hajuk ősz, arcuk napbarnított),